MALTA

QORTI CIVILI
PRIM' AWLA
(GURISDIZZJONI KOSTITUZZJONALI)

ONOR. IMHALLEF
GINO CAMILLERI

Seduta tat-12 ta' Ottubru, 2012

Rikors Numru. 12/2003/1

Rikors numru 12/2003 GC

Francis Bezzina Wettinger, John Parnis England u "W.J. Parnis England Limited" u b'dikriet tal-2 ta' Novembru 2004 Margaret armla ta' John Parnis England, Stephen Parnis England, Johanna Parnis England, Nicholas Parnis England u Robin Parnis England assumew l-atti tar-rikors stante l-mewt tar-rikorrenti John Parnis England

vs

L-Avukat Generali u l-Kummissarju ta' l-Art u b'digriet tal-21 ta' Mejju, 2004 giet kjamata fil-kawza l-Universita' ta' Malta

Il-Qorti

Rat ir-rikors tar-rikorrenti Francis Bezzina Wettinger, John Parnis England u s-socjeta' kummercjali W.J. Parnis England Limited fejn gie premess:-

Illi b'ittra ufficjali tas-6 ta' Novembru 1964 l-esponenti gew notifikati b'kopja ta' dikjarazzjoni tal-Gvernatur fejn gie dikjarat, fost affarijiet ohra, li bicca art raba' fil-limiti ta' Birkirkara, tal-kejl ta' zewgt itmien, erba' sieghan u hamsa punt decimali seba' kejliet (2T-4S-5.7K) tmiss mill-Lvant ma' proprjeta' ta' Grazia Briffa, mill-Punent ma' proprieta' ta' Karmnu Zammit u ohrajn u min-nofs in-nhar ma' sqaq privat, u indikata bhala plot numru 36 fl-istess dikjarazzjoni, hija mehtiega ghal skop pubbliku u illi l-akkwist taghha ghandu jkun b'xiri assolut.

Illi l-art indikata f'din id-dikjarazzjoni kienet giet akkwistata mill-esponenti b'titolu ta' enfitewsi perpetwa koncess mill-konjugi Paola u Carmela Vella, permezz ta' kuntratt tat-12 ta' Awissu 1960 fl-atti tan-Nutar Dottor Giorgio Borg Olivier.

Illi l-esponenti gew ukoll notifikati b'avviz ghal ftehim fejn gew infurmati illi l-kumpens illi l-awtorita' kompetenti hija lesta biex thallas lilhom u lid-direttarji jew lil minn minnhom skond id-drittijiet respettivi taghhom, ghax-xiri assolut bhala franka u liebra ta' l-istess art huwa ta' mitejn u ghoxrin lira, disa' xelini u erba' soldi (L220-9-4) skond ir-rapport tal-perit Edgar Caruana Montalto A&CE tal-14 ta' Lulju 1961.

Illi b'risposta pprezentata fil-25 ta' Novembru 1964, l-esponenti, fost affarijeit ohra, ma accettawx il-kumpens offert.

Illi b'rikors ipprezentat quddiem il-Bord ta' Arbitragg dwar Artijiet fis-7 ta' Jannar 1965 (rikors Nru 9/1965), Dottor Edgar Mizzi BA LLD bhala Kummissarju tal-Artijiet talab li l-Bord joghgbu jordna lill-esponenti illi jittrasferixxu a favur tar-rikorrent nomine f'dawk il-proceduri, b'titolu ta' xiri assolut, l-art fuq imsemmija, jiffissa l-kumpens relattiv u

jaghti l-provvedimenti kollha mehtiega skond id-dispost ta' l-Ordinanza dwar l-Akkwist ta' Artijiet ghal Skopijiet Pubblici.

Illi b'decizjoni tat-8 ta' April 2003, l-imsemmi Bord stabilixxa l-kumpens a favur ta' l-esponenti, bhala utilisti ta' l-art in kwistjoni, fis-somma ta' elf mitejn wiehed u tletin lira u hamsa u ghoxrin centezmu (Lm1,231.25), ordna t-trasferiment favur l-intimat ta' l-istess art b'titolu ta' xiri assolut, innomina lin-Nutar Dottor Vincent Miceli bhala Nutar tad-Dipartiment ta' l-Art jew lin-Nutar li jkun jaghmel minfloku biex jippublika l-att relattiv fis-6 ta' Mejju 2003 fit-3.00pm fl-ufficju ta' l-intimat Kummissarju ta' l-Art u nnomina lill-Avukat Dottor Edward Saliba sabiex jidher ghall-kontumaci fuq l-att.

Illi ghalkemm fid-dikjarazzjoni tal-Gvernatur jinghad illi l-art in kwestjoni "hija mehtiega ghal skop pubbliku", kienet parti biss mill-istess art li effettivament intuzat ghal dan l-iskop, u dana nonostante li ghaddew 'il fuq minn tnejn u erbghin (42) sena mill-pubblikazzjoni ta' l-imsemmija dikjarazzjoni (Notifikazzjoni tal-Gvern Nru. 357 ta' l-4 ta' Awwissu 1961).

Illi l-parti mill-art in kwestjoni li effettivament intuzat ghal skop pubbliku hija dik il-parti li giet trasformata fi triq illi taghti mir-ring road ta' l-Universita ta' Malta ghall-isports complex ta' l-istess Universita', mentri l-kumplament ta' l-istess art baqghet ma ntuzat qatt, tant illi mal-genb ta' l-imsemmija triq ittella' "perimeter fence" illi jissepara l-istess triq mill-kumplament ta' l-art in kwestjoni.

Illi ghalhekk it-tizmim da parti ta' l-intimati tul dawn is-snin kollha ta' l-imsemmija parti mill-art in kwestjoni illi baqghet mhux utilizzata kiser u qieghed jikser id-disposizjonijiet ta' Artikolu 1 ta' l-Ewwel Protokoll li hemm mal-Konvenzjoni Ewropea ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertaijiet Fundamentali, stante li jonqos l-interess pubbliku illi jillegittima dan l-agir, jew subordinatament jonqsu l-elementi essenzjali ta' proporzjonalita' u "fair balance" bejn l-ezigenzi tal-interess generali u l-protezzjoni tal-jeddijiet fondamentali ta' l-esponenti.

Illi l-istess Artikolu 1 ta’ l-Ewwel Protokoll gie ukoll lez u qieghed jigi lez fil-konfront ta’ l-esponenti in kwantu huma gew imcahhda mill-kumpens xieraq dovut lilhom ghat-tehid tal-proprjeta’ taghhom, u dana minhabba li l-kumpens stabbilit bid-decizjoni tal-Bord fuq imsemmija mhuwiex ragjonevolment relatat mal-valur ta’ l-istess proprjeta’, kif ukoll minhabba d-dewmien twil u ingustifikat fil-process li wassal ghal-likwidazzjoni ta’ dan il-kumpens; din il-lanjanza qieghda ssir fi kwalunkwe kaz b’riferenza ghal dik il-parti mill-art in kwestjoni illi giet legittimament mehuda ghal skop pubbliku u effettivament utilizzata, u subordinatament u minghajr pregudizzju ghal dak li jinghad fil-paragrafi 7 sa 9 supra, b’riferenza ghall-art in kwestjoni kollha.

Illi l-imsemmi dewmien fil-proceduri quddiem il-Bord fuq imsemmi jikkostitwixxi ukoll lezjoni tad-dritt fundamentali ta’ l-esponenti ghal smigh xieraq fi zmien ragjonevoli, sancit bl-artikoli 39(2) tal-Kostituzzjoni ta’ Malta u 6(1) ta’ l-imsemmija Konvenzjoni Ewropea;

Ghalhekk ir-rikorrenti qed jitolbu li jinghataw ir-rimedji kollha xierqa biex jigi zgurat it-twettiq tad-drittijiet fondamentali fuq imsemmija, u dan billi fost l-ohrajn jigi dikjarat illi t-tizmim da parti ta’ l-intimati tal-parti mill-art in kwestjoni illi ma gietx utilizzata kiser u qieghed jikser id-drittijiet fondamentali ta’ l-esponenti sanciti bl-artikolu 1 ta’ l-Ewwel Protokoll li hemm mal-Konvenzjoni Ewropea ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali; li jigi konsegwentement dikjarat illi (a) id-dikjarazzjoni tal-Gvernatur fuq imsemmija, in kwantu tolqot l-istess parti mill-art in kwestjoni illi ma gietx utilizzata, u (b) id-decizjoni fuq imsemmija tal-Bord ta’ l-Arbitragg dwar Artijiet tat-8 ta’ April 2003, in kwantu ordnat it-trasferiment favur l-intimat Kummissarju tal-Art ta’ l-istess parti mill-art in kwestjoni illi ma gietx utilizzata, huma bla effett ghall-finijiet u effetti kollha tal-ligi; konsegwentement ukoll li l-intimati jigu ordnati li, fi zmien qasir u perentorju, jirrilaxxjaw, u jirreintegraw lill-esponenti fil-pussess ta’, l-istess parti mill-art in kwestjoni illi ma gietx utilizzata; li jigi dikjarat li l-Artikolu 1 ta’ l-Ewwel

Protokoll gie ukoll lez u qieghed jigi lez fil-konfront ta' l-esponenti in kwantu l-esponenti gew imcahhda mill-kumpens xieraq dovut lilhom ghat-tehid tal-proprjeta' taghhom, kif jinghad fil-paragrafu 10 tal-prezenti rikors, u dana prevja, okkorrendo, id-dikjarazzjoni illi l-imsemmija decizjoni tal-Bord ta' l-Arbitragg ta' l-Artijiet, in kwantu stabbiliet il-kumpens dovut lill-esponenti, kif ukoll kull deposizzjoni tal-Kapitolu 88tal-Ligijiet ta' Malta li in forza tieghu gie kkalkolat l-imsemmi kumpens mill-istess Bord, jiksru l-imsemmi Artikolu 1 ta' l-Ewwel Protokoll u ghalhekk huma nulli u bla effett; li jigi dikjarat li d-dewmien fil-proceduri fuq imsemmija quddiem il-Bord ta' Arbitragg dwar Artijiet jikser id-drittijiet fondamentali ta' l-esponenti sanciti bl-artikoli 39(2) tal-Kostituzzjoni ta' Malta u 6(1) ta' l-imsemmija Konvenzjoni Ewropea. Finalment ir-rikorrenti talbu li jinghataw kumpens xieraq ossija "just satisfaction" ghal-lezjoni tad-drittijiet fondamentali minnhom sofferta u li jinghataw kull rimedju iehor li hu xieraq u opportun. Bl-ispejjez.

Rat l-atti kollha tal-kawza deciza mill-Bord tal-Arbitragg tal-Artijiet fit-8 ta' April 2008 (rikors numru 9/65) liema atti gew annessi mal-atti ta' dawn il-proceduri skond l-ordni ta' din il-Qorti tad-9 ta' Mejju 2003.

Rat ir-risposta ta l-intimati Avukat Generali u l-Kummissarju ta' l-Artijiet fejn gie sottomess:-

Illi fl-ewwel lok ghandu jinghad illi l-art in kwistjoni ma gietx utilizzata <u>ghall-bini</u> izda li hija xorta tifforma parti mill-kumpless ta' l-Unviersita. Illi l-kundizzjonijiet necessarji sabiex tkun tista' tigi utilizzata ghall-bini baqghu ma sehhewx, u dan minhabba ezigenzi ta' natura teknika. Pero'. Parti mill-art fil-fatt diga intuzat sabiex minnha tghaddi triq, filwaqt li l-kumplament, kif diga' inghad, taghmel parti mill-kumpless ta' l-Universita' u qeghda tigi wzata ghall-iskopijiet li l-periti inkarigati mill-ippjanar ta' l-Universita jidhrilhom addattati fl-interess ta' dik l-istituzzjoni, minn zmien ghal zmien u skond ic-cirkostanzi.

Ghalhekk ma jissussisti l-ebda ksur ta' l-Ewwel Artikolu ta' l-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni Ewropea abbazi ta'

karenza ta' skop pubbliku fl-espropriazzjoni. Lanqas ma jista' jinghat li kien hemm nuqqas ta' proporzjonalita' u fair balance, biili t-tehid ta' l-art kien verament mehtieg ghall-progett pubbliku tal-bini ta' l-Unviersita' li fih l-art hija inkorporata.

Illi l-ammont likwidat mill-bord ta' l-Arbitragg dwar Artijiet huwa gust u jikkostitwixxi decizjoni legittima ta' tribunal indipendenti u imparzjali li stabbilixxa l-valur ta' l-art de quo fiz-zmien meta ittiehdet u f'dan ir-rigward l-esponent jaghmel referenza ghas-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali fl-ismijiet JCR Limited vs Kummissarju ta' l-Artijiet li investiet din il-kwistjoni. Di piu ir-rikorrent jithallas l-imghax fuq il-valur ta' l-art mid-data ta' meta ittiehdet sa meta jsir il-kuntratt, u ghalhekk lanqas f'dan ir-rigward ma jista' jitqies bhal lez l-Artikolu 1 tal-Konvenzjoni Ewropea minhabba xi allegat nuqqas ta' kumpens ghall-espropriazzjoni.

Illi ghal dak li ghandu x'jaqsam mat-tul tal-proceduri quddiem il-Bord ta' Arbitragg dwar l-Artijiet, dan ma kellux kontroll fuqu l-esponenti, u anzi ir-rikorrent, ikkontribwixxa sostanzjalment ghalih u ma jistax ghalhekk jibbaza talba dwar allegat ksur ta' drittijiet tal-bniedem fuqu. Huwa rilevanti ukoll, kif diga gie sollevat, illi dwar il-prezz ta' l-art jithallsu l-imghaxijiet mid-data tat-tehid sad-data li fiha jsir il-kuntratt.

Illi inoltre l-esponent jitlob illi tigi kjamata fil-kawza l-Unviersita ta' Malta illi hija ovvjament entita' direttament kolpita bl-allegazzjonijiet u t-talbiet tar-rikors promotur.

Rat l-affidavit tar-rikorrenti Francis Bezzina Wettinger u rat l-affidavit ta' Emanuel Vella presentat mir-rikorrenti.

Rat ir-replika tar-rikorrenti Francis Bezzina Wettinger et, in vista tat-talba ghall-kjamat in kawza maghmula fil-paragrafu 4 tar-risposta ta' l-intimati ghar-rikors promotur fejn gie espost:-

Illi fil-paragrafu 4 tar-risposta taghhom, l-intimati qedghdin jitolbu "illi tigi kjamata fil-kawza l-Universita ta' Malta illi

hija ovvjament entita' direttament kolpita bl-allegazzjonijiet u t-talbiet tar-rikors promotur".

Illi l-esponenti jopponu gal din it-talba billi ma tezisti ebda raguni valida jew utilita' sabiex issir il-kjamata in kawza mitluba fil-vertenza odjerna ta' indole kostituzzjonali, u dana anke tenut kont tat-talbiet kontenuti fir-rikors promotur illi ghalihom ghandhom – u jistghu – jirrispondu biss bhala legittimi kontraditturi, l-intimati Avukat Generali u Kummissarju ta' l-Art;

Illi f'dan il-kuntest l-esponenti jaghmlu pjena riferenza ghad-digriet ta' dina l-Onorabbli Qorti (diversament presjeduta) tat-18 ta' Ottubru 2011 moghti fl-atti tar-rikors kostituzzjonali numru 691/99 RCP fl-ismijiet "Francis Bezzina Wettinger et *versus* Kummissarju ta' l-Artijiet", kif ukoll ghall-atti relattivi ghall-istess digriet, ilkoll esibiti bhala "Dok. FBW5" kontestwalment mal-prezenti replika. Permezz ta' l-imsemmi digriet, giet gustament michuda talba ghal kjamat in kawza analoga ghal dik maghmula fil-proceduri odjerni, u l-esponenti jissottomettu illi dina l-Onorabbli Qorti ghandha similment tirrespingi t-talba in kwestjoni. Jinghad ghal kull buon fini illi ghalkemm ir-rikors kostituzzjonali fl-atti tieghu inghata d-digriet imsemmi ghadu pendenti quddiem l-Onorabbli Qorti Kostituzzjonali, l-istess digriet ghadda in gudikat billi ma sar ebda appell minnu.

Rat il-kontroreplika tal-intimati Avukat Generali u l-Kummissarju ta' l-Artijiet fejn gie sottomess:-

Illi fir-replika tieghu ir-rikorrent jaghmel referenza ghar-rikors Kostituzzjonali Nru. 691/99 fl-ismijiet: *Francis Bezzina Wettinger et vs Kummissarju ta' l-Artijiet*.

Illi r-rikorrent qieghed jippretendi illi galadarba l-Qorti kienet cahdet dik it-talba ghal kjamata fil-kawza, anki din il-Qorti ghandha taghmel l-istess stante illi l-kawza odjerna tirrigwarda art ta' l-istess rikorrent li giet mehuda mill-istess intimat.

Illi, rigward il-fatt illi d-digriet citat mir-rikorrent issa ghadda in gudikat, ghandu jinghad illi fl-ewwel lok, il-fatt li dakinhar l-intimati ghazlu li ma jappellawx ma jfissirx li qablu ma’ tali digriet. Fit-tieni lok, il-fatt li ma sarx appell mid-digriet ma jfissirx li issa kull imhallef li jkollu quddiemu kawza bhal dik odjerna huwa marbut li jiddekreta bl-istess mod ghax, kif huwa ben saput, hawn Malta ma tezistix duttrina legali ta’ *judicial precedent*.

Fit-tielet lok, l-esponent jixtieq bir-rispett kollu josserva illi l-kaz odjern huwa differenti minn dak fuq citat. Id-differenza tinsab fil-fatt illi fil-kaz precendenti, l-art kienet ittiehdet ghal skop partikulari mentri imbghad intuzat ghal skop iehor. L-entita’ li taghha kien intalab il-kjanmar fil-kawza, u cioe’ id-Dipartiment ta’ l-Agrikoltura, kienet tassew l-entita li ghall-beneficcju taghha kien originarjament twettaq l-espropju. Biss, sussegwentament, il-progett kien safa abbandunat u l-att in kwistjoni inkriet lil nies privati mid-Dipartiment ta’ l-Artijiet. Kien ovvjament ghalhekk li l-Qorti ta’ dak inhar kienet cahdet it-talba ghal kjamata fil-kawza.

Ghall-kuntrarju, fil-kaz, odjern l-entita’ li ghaliha giet esproprjata l-art, u cioe’ l-Universita’ ta’ Malta, mhux biss kellha izda ghad ghadnha interess fl-istess art, u huwa propju ghalhekk li l-Kummissarju ta’ l-Artijiet ma regax ghadda l-art lir-rikorrent. Il-kwistjoni li trid tigi solvuta hija jekk ir-rikorrent ghandux ragun jghid illi l-art m’hijiex qeghda tintuza. L-esponent, u anki l-ufficcjali amminsitrattivi ta’ l-Unviersita’, jghidu li l-art kollha qeghda tintuza mill-Universita’ fil-prezent. Jekk dan ir-rikors jintrebah, l-Unviersita’ ta’ Malta ser issofri pregudizzju cert billi mhix se tkun tista’ tibqa’ tutilizza l-art. Ghaldaqstant, l-esponent qieghed jirrileva l-interess li l-Unviersita’ ghandha fil-kawza huwa car u manifest.

Rat id-dikriet taghha tal-21 ta’ Mejju 2004 li bih giet kjamata fil-kawza l-Universita’ ta’ Malta.

Rat il-verbal tas-seduta tal-21 ta Jannar 2005 minn fejn jirrizulta li l-kjamati fil-kawza ddikjaraw li huma jaderixxu man-nota responsiva tal-intimati.

Semghat lix-xhud Margaret Falzon imsejjha mir-rikorrenti.

Semghat lill-Perit Suzanne Pace msejjha mill-kjamati fil-kawza.

Rat in-nota ta' sottomissjonijiet tar-rikorrenti.

Rat in-nota ta' sottomissjonijiet responsiva tal-intimati kif ukoll tal-kjamati fil-kawza.

Rat l-atti l-ora kollha tal-kawza u d-dokumenti esibiti.

Rat li l-kawza giet differita sabiex tinghata s-sentenza.

Ikkonsidrat:-

B'mod generali jista jinghad li l-fatti li taw lok ghal din il-vertenza huma s-segwenti:-

B'ittra ufficjali tas-6 ta' Novembru 1964 ir-rikorrenti gew notifikati b'kopja ta' dikjarazzjoni tal-Gvernatur fejn gie dikjarat, fost affarijiet ohra, li bicca art raba' fil-limiti ta' Birkirkara, kif deskritta fir-rikors, u indikata bhala plot no. 36 fl-istess dikjarazzjoni, hija mehtiega ghal skop pubbliku u illi l-akkwist taghha kellu jkun b'xiri assolut. L-istess art kienet giet akkwistata mir-rikorrenti b'titolu ta' enfitewsi perpetwa.

Ir-rikorrenti gew notifikati b'avviz ghal ftehim fejn gew infurmati illi l-kumpens illi l-awtorita' kompetenti hija lesta biex thallas lilhom ghax-xiri assolut bhala franka u libera tal-istess art huwa ta' mitejn u ghoxrin lira, disa' xelini u erba' soldi (£220. 9s. 4d). Ir-rikorrenti ma accettawx il-kumpens offert.

Illi fis-7 ta' Jannar 1965 (rikors Nru 9/1965), il-Kummissarju tal-Artijiet talab li l-Bord joghgbu jordna lir-rikorrenti illi jittrasferixxu a favur tar-rikorrent nomine f'dawk il-proceduri, b'titolu ta' xiri assolut, l-art fuq imsemmija, jiffissa l-kumpens relattiv u jaghti l-provvedimenti kollha mehtiega skond id-dispost tal-

Ordinanza dwar l-Akkwist ta' Artijiet ghal Skopijiet Pubblici.

Illi b'decizjoni tat-8 ta' April 2003, l-imsemmi Bord stabilixxa l-kumpens a favur tar-rikorrent, bhala utilisti tal-art in kwistjoni, fis-somma ta' elf mitejn wiehed u tletin lira u hamsa u ghoxrin centezmu (Lm1,231.25) u ordna t-trasferiment favur l-intimat tal-istess art b'titolu ta' xiri assolut.

Fil-presenti rikors kostituzzjonali r-rikorrenti jissottomettu li ghalkemm fid-dikjarazzjoni tal-Gvernatur jinghad illi l-art in kwestjoni "hija mehtiega ghal skop pubbliku", kienet parti biss mill-istess art li effettivament intuzat ghal dan l-iskop, u dan nonostante li ghaddew 'il fuq minn tnejn u erbghin sena mill-pubblikazzjoni tal-imsemmija dikjarazzjoni.

Ir-rikorrenti jkomplu jissottomettu li l-parti mill-art li effettivament intuzat ghal skop pubbliku hija dik il-parti li giet trasformata fi triq illi taghti mir-*ring road* tal-Universita ta' Malta ghall-*isports complex* tal-istess Università, mentri l-kumplament tal-istess art baqghet ma ntuzat qatt, tant illi mal-genb tal-imsemmija triq ittella' *perimeter fence* illi jissepara l-istess triq mill-kumplament tal-art in kwestjoni.

Illi skond ir-rikorrenti, ghalhekk it-tizmim da parti tal-intimati tul dawn is-snin kollha tal-imsemmija parti mill-art in kwestjoni illi baqghet mhux utilizzata kiser u qieghed jikser id-disposizjonijiet ta' artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll li hemm mal-Konvenzjoni Ewropea ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertaijiet Fundamentali, stante li jonqos l-interess pubbliku illi jillegittima dan l-agir, jew subordinatament jonqsu l-elementi essenzjali ta' proporzjonalita' bejn l-ezigenzi tal-interess generali u l-protezzjoni tal-jeddijiet fondamentali tar-rikorrenti.

Ir-rikorrenti jkomplu jsostnu li l-istess artikolu gie ukoll lez u qieghed jigi lez fil-konfront tagħhom in kwantu huma gew imcahhda mill-kumpens xieraq dovut lilhom ghat-tehid tal-proprjeta' taghhom, u dan minhabba li l-kumpens stabbilit bid-decizjoni tal-Bord fuq imsemmija mhuwiex ragjonevolment relatat mal-valur tal-istess proprjeta', kif

ukoll minhabba d-dewmien twil u ingustifikat fil-process li wassal ghal-likwidazzjoni ta' dan il-kumpens.

Ir-rikorrenti jgħidu ukoll illi dewmien fil-proceduri quddiem il-Bord jikkostitwixxi ukoll lezjoni tad-dritt fundamentali tar-rikorrent ghal smigh xieraq fi zmien ragjonevoli, sancit bl-artikoli 39(2) tal-Kostituzzjoni ta' Malta u 6(1) ta' l-imsemmija Konvenzjoni Ewropea.

Ghalhekk ir-rikorrenti qed jitolbu li jinghataw ir-rimedji kollha xierqa biex jigi zgurat it-twettiq tad-drittijiet fondamentali fil-konfront tagħhom

Illi da parti taghhom l-intimati Avukat Ġenerali u Kummissarju tal-Artijiet jirrispondu li l-art in kwistjoni ma gietx utilizzata ghall-bini izda li hija xorta tifforma parti mill-kumpless tal-Unviersita. Illi l-kundizzjonijiet necessarji sabiex tkun tista' tigi utilizzata ghall-bini baqghu ma sehhewx, u dan minhabba esigenzi ta' natura teknika. Parti mill-art fil-fatt diga intuzat sabiex minnha tghaddi triq, filwaqt li l-kumplament, taghmel parti mill-kumpless tal-Università u qieghda tigi uzata ghall-iskopijiet li l-periti inkarigati mill-ippjanar tal-Universita jidhrilhom addattati fl-interess ta' dik l-istituzzjoni, minn zmien ghal zmien u skond ic-cirkostanzi.

Ghaldaqstant l-intimati jgħidu illi ma jissussisti l-ebda ksur tal-Ewwel Artikolu tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni Ewropea abbazi ta' karenza ta' skop pubbliku fl-espropriazzjoni. L-intimati jgħidu ukoll illi lanqas ma jista' jinghad li kien hemm nuqqas ta' proporzjonalita' biili t-tehid ta' l-art kien verament mehtieg ghall-progett pubbliku tal-bini tal-Unviersita' li fih l-art hija inkorporata.

L-intimati jgħidu ukoll illi l-ammont likwidat mill-bord tal-Arbitragg dwar Artijiet huwa gust u jikkostitwixxi decizjoni legittima ta' tribunal indipendenti u imparzjali li stabbilixxa l-valur ta' l-art de quo fiz-zmien meta ittiehdet u f'dan ir-rigward jagħmlu referenza ghas-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali fl-ismijiet *JCR Limited vs Kummissarju ta' l-Artijiet* li investiet din il-kwistjoni. Di piu ir-rikorrent jithallas l-imghax fuq il-valur ta' l-art mid-data ta' meta ittiehdet sa

meta jsir il-kuntratt, u ghalhekk lanqas f'dan ir-rigward ma jista' jitqies bhal lez l-Artikolu 1 tal-Konvenzjoni Ewropea minhabba xi allegat nuqqas ta' kumpens ghall-espropriazzjoni.

Illi ghal dak li ghandu x'jaqsam mat-tul tal-proceduri quddiem il-Bord ta' Arbitragg dwar l-Artijiet, dan ma kellux kontroll fuqu l-intimati, u anzi ir-rikorrent, ikkontribwixxa sostanzjalment ghalih u ma jistax ghalhekk jibbaza talba dwar allegat ksur ta' drittijiet tal-bniedem fuqu. Huwa rilevanti ukoll, kif diga gie sollevat, illi dwar il-prezz ta' l-art jithallsu l-imghaxijiet mid-data tat-tehid sad-data li fiha jsir il-kuntratt.

Illi inoltre l-intimati talbu li tigi kjamata fil-kawza l-Unviersita ta' Malta illi hija ovvjament entita' direttament kolpita bl-allegazzjonijiet u t-talbiet tar-rikors promotur. In effett din il-kjamata in kawza giet ordnata mill-Qorti u l-Universita' aderiet mar-risposta tal-intimati.

Fil-kors tal-proceduri r-rikorrenti esebew ħdax-il kuntratt ta' trasferiment lill-intimat Kummissarju tal-Artijiet viċin u fl-inħawi tal-art mertu ta' din il-kawża li saru in segwitu għall-esproprijazzjoni tal-istess artijiet, immarkati bħala dok FBWX1 sa' FBWX 11.

Konsiderazzjonijiet ta' ligi

Fl-ewwel talba tagħhom, ir-rikorrenti jitolbu lill-Qorti tiddikjara illi huma jistghu jzommu bhala taghhom dik il-parti tal-art illi ma gietx utilizzata u li ghalhekk fir-rigward taghha inkiser u qed jinkiser id-dritt fondamentali tagħhom sancit bl-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll li hemm mal-Konvenzjoni Ewropea ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali.

Għal dan, l-intimati jirrispondu illi minkejja illi l-parti tal-art in kwistjoni ma gietx utilizzata izda li hija xorta tifforma parti mill-kumpless tal-Universita. Illi l-kundizzjonijiet necessarji sabiex tkun tista' tigi utilizzata ghall-bini baqghu ma sehhewx, u dan minhabba esigenzi ta' natura teknika. Jgħidu ukoll illi parti mill-art fil-fatt diga intuzat sabiex

minnha tghaddi triq, filwaqt li l-kumplament taghmel parti mill-kumpless tal-Università u qeghda tigi uzata ghall-iskopijiet li l-periti inkarigati mill-ippjanar tal-Università jidhrilhom addattati fl-interess ta’ dik l-istituzzjoni, minn zmien ghal zmien u skond ic-cirkostanzi.

L-ilment tar-rikorrenti jidher illi huwa illi għalkemm fid-dikjarazzjoni tal-Gvernatur jingħad illi l-art hija meħtieġa għal skop pubbliku, parti biss minn din l-art ġiet effettivament utilizzata għal dan l-iskop, u dan nonostante li għaddew diversi snin mill-pubblikazzjoni tal-imsemmija dikjarazzjoni. Skond ir-rikorrenti, b’hekk qiegħed jikser id-dritt fondamentali taghhom kif sanċiti bl-artikolu 1.

L-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll jgħid illi: “*Kull persuna naturali jew persuna morali għandha d-dritt għat-tgawdija paċifika tal-possedimenti tagħha. Ħadd ma għandu jiġi ipprivat mill-possedimenti tiegħu ħlief fl-interess pubbliku u bla ħsara tal-kundizzjonijiet provduti bil-liġi u bil-prinċipji ġenerali tal-liġi internazzjonali.”*

Jirizulta mill-provi li kważi minn tul tal-art kollha in kwestjoni fil-fatt tgħaddi triq li hi parti essenzjali mill-campus tal-Universita’.. Barra mnn hekk ix-xhud Suzanne Pace xehdet illi parti mill-art in kwistjoni tintuża bħala triq li tieħu mill-Università għall-*isports complex*, il-parti l-oħra hija okkupata minn diversi *cables* ta’ diversi servizzi (telefon, drenaġġ u ilma) tal-Università u tal-isptar Mater Dei. l-bqija tal-art tifforma parti mill-campus tal-Universita.

In vista ta’ dan, ir-rikorrenti ma rnexxielhomx jippruvaw illi xi parti mill-art esproprijata biss ġiet utilizzata għal skop pubbliku u li xi parti oħra mhux qiegħda tiġi utilizzata għal dan l-iskop. Għalhekk fil-kawża odjerna ebda principji kostituzzjonali u/jew tal-konvenzjoni ma ġew miksura fil-konfront tar-rikorrenti. Għal dawn r-raġunijiet, l-ewwel tliet talbiet għandhom jiġu miċħuda.

Fir-raba’ talba tar-rikorrenti, dawn qiegħdin jitolbu lill-Qorti tiddikjara illi l-Artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll gie ukoll lez u qieghed jigi lez fil-konfront tagħhom in kwantu huma gew

imcahhda mill-kumpens xieraq dovut lilhom ghat-tehid tal-proprjeta’ taghhom.

Huma jitolbu ukoll dikjarazzjoni illi l-imsemmija decizjoni tal-Bord tal-Arbitragg tal-Artijiet, in kwantu stabbiliet il-kumpens dovut lilhom, kif ukoll kull deposizzjoni tal-Kapitolu 88 tal-Ligijiet ta’ Malta li in forza tieghu gie kkalkolat l-imsemmi kumpens mill-istess Bord, jiksru l-imsemmi Artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll u ghalhekk huma nulli u bla effett.

Skond ir-rikorrenti, id-deċiżjoni tal-Bord li stabbiliet il-kumpens a favur tagħhom bħala utilisti tal-art in kwistjoni fis-somma ta’ elf mitejn wieħed u tletin liri maltin u ħamsa u għoxrin ċenteżmu (Lm1,231.25) mhijiex waħda raġonevoli u ma tirriflettix l-valur tal-art li ġiet espproprijata. Skond huma, ġaladarba dan huwa kumpens li mhux xieraq, jikkostitwixxi leżjoni fid-drittijiet fondamentali tagħhom.

L-intimati jgħidu illi l-art in kwistjoni tikkostitwixxi biċċa ċkejkna mill-kampus tal-Università, allura l-valur tagħha huwa wieħed dubjuż peress li hija art imdawwra minn art tal-Università. Hawnhekk issir riferenza għall-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll diġa ċitat aktar ‘l fuq. Fir-rigward ta’ dan l-artikolu, il-Qorti Kostituzzjonali, fit-3 ta' Frar, 2012, Appell Civili Numru. 744/2000/1, fil-kawża bl-ismijiet “Vica Limited v. Kummissarju tal-Artijiet u l-Avukat Generali tar-Repubblika” rriteniet illi minkejja illi ma hemm l-ebda riferenza esplicita ghall-hlas tal-kumpens xieraq f’dan l-artikolu, il-kumpens meta tittiehed il-proprjeta` huwa fattur determinanti ghall-Qorti meta tigi biex tiddeciedi jekk inzammx bilanc bejn l-interess privat u l-interess generali.

Jiġi osservat illi mhux kompitu ta’ din il-Qorti illi tgħid x’kumpens kellu jingħata għall-esproprju tal-artijiet tar-rikorrenti, din hija materja li għandha tiġi determinata mill-Bord kompetenti. Il-kompitu ta’ din il-Qorti huwa illi tara jekk ġewx leżi, jew le, xi drittijiet fondamentali tar-rikorrenti bid-deċiżjoni tal-Bord. Illi jiġi osservat ukoll illi l-kwistjoni ta’ kumpens ġiet finalizzata b’decizjoni tat-8 ta’ April 2003, fejn il-Bord stabilixxa l-kumpens a favur tar-rikorrent,

bhala utilisti tal-art in kwistjoni, fis-somma ta’ elf mitejn wiehed u tletin lira u hamsa u ghoxrin centezmu (Lm1,231.25) u ordna t-trasferiment favur l-intimat tal-istess art b’titolu ta’ xiri assolut. Ir-rikorrenti ħadu l-kumpens, u għalhekk il-bilanċ bejn l-interess tagħhom u l-interess ġenerali nżamm. Kwindi, jirriżulta illi fil-kawża odjerna l-proprjeta` tittiehdet fl-interess pubbliku kif ukoll illi nghata l-kumpens dovut u għalhekk ir-raba talba ukoll għandha tiġi miċħuda.

Fil-ħames talba, ir-rikorrenti qed jitolbu lill-Qorti tiddikjara illi d-dewmien fil-proceduri fuq imsemmija quddiem il-Bord ta’ Arbitragg dwar Artijiet jikser id-drittijiet fondamentali tagħhom kif sanciti bl-artikoli 39(2) tal-Kostituzzjoni ta’ Malta u 6(1) ta’ l-imsemmija Konvenzjoni Ewropea. Ir-rikorrenti qiegħdin jitolbu li din il-Qorti tiddikjara illi d-dewmien fil-proċeduri quddiem il-Bord jikkostitwixxi leżjoni tad-dritt fondamentali tagħhom għal smiegħ xieraq fi żmien raġonevoli, sanċit bl-artikolu 39(2) tal-Kostituzzjoni ta’ Malta u 6(1) tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fondamentali.

Illi l-intimati jgħidu illi r-rikorrent, ikkontribwixxa sostanzjalment għat-tul tal-proċeduri quddiem il-Bord u ma jistax ghalhekk jibbaza talba dwar allegat ksur ta’ Drittijiet tal-Bniedem fuqu. Jgħidu l-intimati ukoll illi l-intimati jithallsu l-imghaxijiet mid-data tat-tehid sad-data li fiha jsir il-kuntratt. Jibda sabiex jiġi osservat illi l-intimati ma ippruvawx li d-dewmien in kwestjoni kien ir-responsabilita tar-rikorrent u dan lanqas ma jirriżulta minn esami tal-process relattiv.

L-Artikolu 39(2) tal-Kostituzzjoni jipprovdi li *Kull Qorti jew awtorità oħra ġudikanti mwaqqfa b’liġi għad-deċiżjoni dwar l-eżistenza jew l-estensjoni ta’ drittijiet jew obbligi ċivili għandha tkun indipendenti u imparzjali; u meta l-proċeduri għal deċiżjoni bħal dik huma mibdija minn xi persuna quddiem qorti jew awtorità oħra ġudikanti bħal dik, il-każ għandu jiġi mogħti smiegħ xieraq għeluq żmien raġonevoli*. L-Artikolu 6 (1) tal-Konvenzjoni jipprovdi li F*id-deċiżjoni tad-drittijiet ċivili u tal-obbligi tiegħu jew ta’ xi akkuża kriminali kontra tiegħu, kulħadd huwa intitolat għal*

smiegħ imparzjali u pubbliku fi żmien raġonevoli minn tribunal indipendenti u imparzjali.

Fin-nota ta’ sottomissjonijiet tar-rikorrenti huma jissottomettu illi hu l-obbligu tal-Istat li jiżgura sistema effiċjenti ta’ amministrazzjoni ta’ ġustizzja u jekk l-Istat jonqos minn dan l-obbligu, u jbati ċ-ċittadin, l-Istat irid jagħmel tajjeb. Huwa jiċċita ukoll deċiżjonijiet tal-Qorti Ewropea f’dan ir-rigward. Jitkellem ukoll dwar x’inhu dewmien raġonevoli u jgħid illi ‘*backlog’* ma jiġġustifikax dewmien eċċessiv. Jikkwota ukoll awturi prominenti li jitkellmu dwar ir-responsabbilità tal-Istat f’każ ta’ dewmien.

L-intimati jissottomettu, fin-nota ta’ sottomissjonijiet taghhom, illi l-kumplikazzjoni tal-każ, l-aġir tal-partijiet u tal-awtoritajiet rilevanti għandhom jittieħdu in konsiderazzjoni biex jiġi determinat jekk is-smiegħ sarx entro żmien raġonevoli. Jgħidu ukoll illi wieħed għandu jżomm f’moħħu ċ-ċirkostanzi li fihom jaħdem kull ġudikant (numru ta’ kawżi u ta’ ġudikanti u l-infrastruttura). Jgħidu illi għandha tingħata konsiderazzjoni ukoll lill-kumplessità tal-każ u ċ-ċirkostanzi oħra ukoll illi setgħu ikkontribwew għad-dewmien tal-każ.

Il-Qorti Kostituzzjonali, fit-28 ta’ Dicembru, 2001 fir-rikors numru 586/97 VDG, fil-kawza fl-ismijiet “Pawlu Cachia vs Avukat Generali u l-Kummissarju ta’ l-Artijiet irriteniet li *wiehed ghandu jifhem li meta kienet originarjament promulgata l-Ordinanza dwar it-tehid ta’ l-art ghal skop pubbliku tramite il-procedura ta’ esproprijazzjoni, il-legislatur kien mhux biss haseb ghat-tehid immedjat tal-pussess u d-disponibilita’ tal-proprjeta’ biex tigi utilizzata ghall-iskop li ghalih tkun giet esproprijata, imma wkoll ghall-process spedit ta’ likwidazzjoni ta’ kumpens dovut anke bit-twaqqif ta’ Tribunal kwazi gudizzjarju b’kompetenza teknika in materja. Zgur li l-Ordinanza qatt ma kienet mahsuba biex tigi mehuda art meta l-iskop pubbliku ma jkunx jirrizulta stabbilit, u wisq anqas kien mahsub illi l-Gvern jiehu l-art, jutilizzaha ghal ghexieren ta’ snin (fil-kaz taht ezami lanqas biss utilizzaha ghax il-pussess materjali baqa’ f’idejn l-appellat) u xi darba ihallas il-kumpens.*

L-istess Qorti kompliet issostni li *Ikun sewwa illi kull min kien interessat fil-process ta' likwidazzjoni ta' kumpens dovut ghall-proprjeta' li tkun qed tigi esproprijata, kulhadd inkluz u hadd eskluz, u mhux l-inqas it-Tribunal specjali bil-ligi moghti din il-kompetenza, jiehu nota tal-fatt li anke f'dawn il-kawzi kellu jigi rispettat l-jedd fondamentali ghal smiegh xieraq fi zmien ragonevoli.*

Iill-kaz in ezami huwa wiehed tipiku ta' kazijiet ohrajn fejn il-proprjeta' giet milquta minn dikjarazzjoni ta' esproprijazzjoni mill-Gvern ghal skop pubbliku, imma fejn il-kumpens ghal dan it-tehid ħa hafna u hafna snin. Il-proċeduri quddiem il-Bord tal-Artijiet bdew fis-7 ta' Jannar 1965 sabiex jiġi stabbilit il-kumpens. Illi il-Bord ta' Arbitraġġ tal-Artijiet stablixxa l-kumpens favur ir-rikorrent fit-8 ta' April 2003. Għalhekk ir-rikorrenti damu tmienja u tletin sena jistennew illi jintemmu l-proċeduri, u kwindi bla kumpens għat-teħid tal-proprjetà tagħhom. Minkejja dan, irid jiġi osservat illi, għall-finijiet ta' sejbien tal-ksur tal-Konvenzjoni, b'mod speċifiku l-Artikolu 6(1), l-att li jivvjola d-Drittijiet tal-Bniedem irid ikun imwettaq wara t-30 ta' April 1987, u ebda allegat ksur qabel din id-data ma għandu jagħti lok għall-azzjoni taħt l-artikolu 7. Għalhekk anke jekk jittiehed dan id-dewmien jiġifieri dewmien ta' circa 16-il sena u tenut kont li l-każ jittratta minn teħid ta' art għall-proġett ta' ċertu kumplessità, xorta jbqa' l-fatt illi s-smiegħ tal-proċeduri quddiem il-Bord ma ġewx konklużi fi żmien raġonevoli. Sittax il-sena biex jiġu konkjużi proċeduri huwa żmien irraġonevolment esaġerat u ċertament mhux iġġustifikat u kwindi in vjolazzjoni tal-Artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni, u dan id-dewien fil-proċeduri biex jiġi determinat il-kumpens xieraq jammonta għall-ksur tad-drittijietr fondamentali tar-rikorrenti kif protetti mill-Artikolu 6(1) tal-ewwel skeda tal-kap 319, kif ukoll bl-artikolu 39(2) tal-Kostituzzjoni ta' Malta. Ghalhekk din it-talba għandha tigi akkolta.

Fl-opinjoni tal-Qorti, ġaladarba ġie stabbilit dewmien għandu jingħata rimedju lir-rikorrenti għall-leżjoni tad-drittijiet fondamentali minnhom sofferti. F'dan il-każ id-dikjarazzjoni msemmija hija rimedju biżejjed u għalhekk

mhux ser jingħataw provvedimenti oħra b'rimedji ulterjuri. Dan ukoll in vista tal-fatt illi skond l-artikolu 12(3) tal-Kap 88, ir-rikorrenti huma intitolati li jirċievu imgħax bil-5% fuq l-ammont dovut mid-data tat-teħid tal-pussess tal-proprjetà tagħhom sad-data tal-kuntratt li permezz tiegħu l-proprjetà in kwistjoni tiġi mogħtija b'xiri assolut lill-Gvern ta' Malta. Kwind, fil-kawża odjerna, tali dikjarazzjoni tkun bizzejjed u m'hemmx ghalfejn li jinghataw rimedji ohra.

Ghalhekk in vista ta dak kollu li gie premess

Tiddeciedi billi tiddikjara li ma hemm ebda parti mill-art tal-intimati illi ma ġietx utilizzata u kwindi ma hemm ebda ksur tad-drittijiet fondamentali tar-rikorrenti sanċiti bl-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni Ewropea għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fondamentali. Konsegwentement tiddikjara ukoll li d-dikjarazzjoni tal-Gvernatur kif ukoll id-decizjoni tal-Bord tal-Arbitragg dwar Artijiet tat-8 ta' April 2003, in kwantu ordnat it-trasferiment favur l-intimat Kummissarju tal-Art huma validi u għandhom jibqgħu fis-seħħ. Tiddikjara li ma hemm l-ebda ksur tal-Artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll fil-konfront tar-rikorrent in kwantu dawn irċevew kumpens xieraq dovut lilhom ghat-tehid tal-proprjeta' taghhom, bid-decizjoni tal-Bord tal-Arbitragg tal-Artijiet, li stabbiliet il-kumpens dovut. Tiddikjara li d-dewmien fil-proceduri fuq imsemmija quddiem il-Bord ta' Arbitragg dwar Artijiet jikser id-drittijiet fondamentali tar-rikorrenti sanciti bl-artikoli 39(2) tal-Kostituzzjoni ta' Malta u 6(1) tal-imsemmija Konvenzjoni Ewropea, u tiddikjara illi din id-dikjarazzjoni hi bizzejjed bhala rimedju ghall-imsemmija vjolazzjoni.

L-ispejjez kollha jithallsu kwantu ghall-kwart (1/4) mill-intimati u kwantu ghar-rimanenti tlett kwarti (3/4) mir-rikorrenti.

< Sentenza Finali >

-------------------------------TMIEM-------------------------------